

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ: СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ**

Колективна монографія

Тернопіль – 2019

УДК 378:373.2/3.011.3-051]:37.014.3(477)"20"

П 32

Рецензенти:

Гавриш І. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної підготовки початкової та дошкільної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Мешко Г. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Чепіль М. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(протокол № 3 від 22 жовтня 2019 року).*

Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування : колективна монографія / за ред. В. М. Чайки, О. І. Янкович. – Тернопіль : **Осадца Ю. В.**, 2019. **232 с.**

ISBN

У монографії обґрунтовано стратегії реформування підготовки майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти у контексті реалізації Концепції Нової української школи, розвитку педагогічної освіти. Висвітлено інноваційні підходи до організації освітнього процесу в університетах України та зарубіжних країн.

Адресується вчителям і вихователям закладів початкової та дошкільної освіти, науково-педагогічним працівникам, студентам закладів вищої педагогічної освіти.

УДК 378:373.2/3.011.3-051]:37.014.3(477)"20"

ISBN

© Колектив авторів, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	9
<i>Катерина Біницька, Олександра Янкович</i>	<i>9</i>
МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ	9
<i>Галина Одинцова</i>	<i>16</i>
ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	16
<i>Ганна Чайковська</i>	<i>26</i>
ЕКОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ РЕФОРМ ...	26
<i>Ірина Жаркова</i>	<i>37</i>
ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ ІЗ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ	37
<i>Зіновій Онишків</i>	<i>47</i>
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ	47
<i>Надія Васильківська</i>	<i>60</i>
РОБОЧИЙ ЗОШИТ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ	60
<i>Валентина Матіяш</i>	<i>70</i>
ЕТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	70

Надія Васильківська

РОБОЧИЙ ЗОШИТ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

В Україні розпочато системну трансформацію освітньої сфери, головною метою якої є нова висока якість освіти на всіх рівнях, у всіх підсистемах освітньої ланки. Особлива роль у цих процесах відводиться початковій освіті, реформування якої є першим кроком у рамках упровадження Нової української школи.

Інноваційно-гуманістичні підходи до навчально-виховного процесу й реалізація компетентнісної парадигми скеровують початкову ланку освіти на формування людини-громадянина, для якої громадянське суспільство стане середовищем, у якому вона сповна реалізує свої права й свободи, розкриє свої можливості й цим самим буде усвідомлено задовольняти інтереси та потреби суспільства в цілому [Химинець В., 2018, с. 5].

Забезпечити високий рівень національної освіти зможе лише висока її якість на всіх рівнях. Необхідним, отже, є якісне оновлення професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя початкових класів у педагогічних ЗВО. Навчальний процес у вищій школі має бути спрямований на підготовку майбутнього фахівця з високим рівнем інтелектуальної культури, творчого, ініціативного, самостійного, здатного до самоосвіти й саморозвитку, фахівця, який вміє критично мислити, сприймати різні точки зору й відстоювати свою. Освітній процес має бути скерований також на формування і вдосконалення особистісних якостей, потрібних майбутньому педагогові для успішного здійснення професійної діяльності. Як зазначає В. Химинець, сучасний учитель, крім фахових компетенцій і наукового світогляду, має досконало володіти організаційно-педагогічними (організованість і послідовність у діях, педагогічний такт, об'єктивність в оцінюванні тощо), моральними (чесність, справедливість, повага до учнів тощо) та комунікативними (вміння

встановлювати контакт і слухати, педагогічний і психологічний такт тощо) компетенціями [Химинець В., 2018, с. 5].

В умовах упровадження компетентнісного підходу до системи державних освітніх стандартів необхідними є нові концептуальні підходи у навчанні майбутніх учителів. Так, принципово важливою проблемою постає навчально-методичне забезпечення вивчення конкретної дисципліни. Аналіз педагогічної літератури свідчить про поживлений інтерес до підвищення ефективності навчального процесу завдяки використанню дидактичних можливостей робочих зошитів із друкованою основою (РЗДО), які дозволяють реалізувати індивідуальний і диференційований підхід не тільки до учнів шкіл, а й до студентів, оптимізувати процес навчання, підвищити рівень методичної підготовки майбутніх учителів.

Упровадження РЗДО викликає неоднозначні відгуки як серед учителів шкіл, так і серед викладачів ЗВО. Причина негативного ставлення до таких дидактичних матеріалів полягає в орієнтуванні педагогів на репродуктивні методи навчання, педагогічні стереотипи, що істотно посилюють небажання викладачів змінювати власний методичний досвід, відпрацьований роками, низький рівень професійної рефлексії, осмислення ефективності своєї діяльності, брак аналізу переваг і помилок тих чи інших способів і форм навчання студентів. За таких умов впровадження нововведень завжди зустрічається з опором стосовно змін (інновацій) [Упатова І. П., 2011, с. 165–166].

Дослідженню різних аспектів створення та методик використання робочих зошитів у навчальному процесі присвячені публікації таких учених, як О. В. Гейна, Т. І. Війчук, Н. Є. Ерганова, О. Є. Кашинська, А. М. Лікарчук, Н. В. Лобач, Н. А. Лопатинська, І. Г. Майорова, В. Ю. Овчаренко, І. П. Упатова та ін.

У їхніх працях висвітлено окремі питання технології використання РЗДО на різних етапах навчання, сформульовано деякі методичні принципи організації роботи з ними. Проте науково обґрунтованої, досконалої методики розробки та впровадження робочих зошитів у навчальний процес ЗВО поки що не існує. Мало

дослідженням дотепер залишається питання підвищення ефективності навчального процесу на основі впровадження РЗДО у педагогічних ЗВО, зокрема, в ході підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Метою нашого дослідження є обґрунтування доцільності використання у процесі вивчення курсу «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі» РЗДО як засобу підвищення ефективності навчального процесу студентів педагогічних ЗВО.

На думку І. Г. Майорової, робочий зошит є навчальним виданням, на основі якого відбувається засвоєння нового навчального матеріалу та формування практичних умінь, а також організація самостійної роботи учнів (студентів, слухачів), контроль їх навчальних досягнень. Головною метою використання робочих зошитів у навчальному процесі дослідниця вважає оптимізацію навчального процесу та підвищення ефективності навчально-пізнавальної діяльності учнів (студентів, слухачів). Науковець зазначає, що, крім своїх основних завдань, робочий зошит надає викладачеві методичну допомогу. Він є однією з найпростіших і реальних можливостей впровадження результатів методичної науки, тому що сприяє застосуванню інноваційних методів та прийомів навчання, посилює мотивацію учнів (студентів, слухачів) до навчання, позитивно впливає на їхній психологічний стан. Крім того, робочий зошит допомагає раціоналізувати роботу викладача й заощадити час, оскільки зникає необхідність готувати роздавальні матеріали й розмножувати їх [Майорова І. Г., 2018, с. 82].

За своїм призначенням РЗДО виконують такі функції: інформаційну, систематизуючу, закріплення знань, інтегруючу, координуючу, розвивально-виховну [Лікарчук А. М., 2003]. Н. Є. Ерганова виокремлює наступні функції робочого зошита для самостійної роботи студентів у навчальному процесі: навчальна, розвивальна, виховна, формуюча, раціоналізуюча, контролююча [Ерганова Н. Е., 2007]. За твердженням І. П. Упатової, технологія впровадження РЗДО сприяє реалізації компетентнісного підходу до навчання майбутніх учителів, а саме: компетентності саморозвитку й

самоосвіти; компетентності продуктивної творчої діяльності, комунікативної, інформаційної та соціальної компетентностей [Упатова І. П., 2011, с. 169].

Зреалізувати основні дидактичні функції робочих зошитів, як зазначає Г. К. Селевко, можна при виконанні таких вимог: наявності завдань для засвоєння всіх понять, законів, фактів, методів тощо, які вивчаються в межах обраного курсу; угрупованні завдань та узагальненні способів вивчення, що переносяться на вирішення задач широкого спектра професійної діяльності; зв'язаності всіх блоків інформації робочого зошита; поступового зростання складності вирішення завдань і диференційованості рівнів запланованих результатів навчання; цільової орієнтації положення та призначення завдання в блоці заняття; достатньої кількості завдань для розгляду проблем, пошуку рішень, закріплення методів розв'язків, завдань для індивідуальної та колективної роботи, самостійної діяльності, поточного і підсумкового контролю; психологічної комфортності, яка досягається при можливості працювати з робочим зошитом в індивідуальному темпі засвоєння змісту навчальної інформації, здійснення самоконтролю та контролю діяльності своїх колег [Селевко Г. К., 1998].

Важливим аспектом робочого зошита є його структурне та змістове наповнення.

Здебільшого робочі зошити мають однакову структуру і містять титульний аркуш, зміст, вступ, пояснювальну записку, листи робочого зошита, список основної та додаткової літератури, словник основних термінів і понять або предметний покажчик, додатки [Кашинська О. Є., 2018, с. 356–359]. Стосовно змістового наповнення робочих зошитів побутує думка, що згідно з принципом пріоритету самостійного навчання вони повинні забезпечити супровід слухача на всіх етапах навчання (планування, реалізації, оцінювання, корекції) і складатися відповідно з блоку організаційно-мотиваційного, блоку засвоєння знань і вмінь, блоку контролю, блоку додаткових матеріалів [Ткальникова Д. М., Посохова І. С., 2015].

І. М. Майорова так описує змістове наповнення робочого зошита:

- організаційно-мотиваційний блок (тема, очікувані результати);
- блок засвоєння теоретичних положень (подається у вигляді структурно-логічних схем, систематизованих або порівняльних таблиць, опорних конспектів, опорних сигналів, моделей, графіків тощо);
- блок набуття вмінь та навичок (задачі, вправи та завдання різних видів та рівнів складності, в т. ч. евристичні і творчі);
- блок контролю та корекції знань та вмінь (контрольні питання та контрольні тести);
- блок додаткових матеріалів (перелік питань до заліку (екзамену), критерії оцінювання навчальних досягнень з дисципліни, тематика творчих робіт та ін.) [Майорова І. Г., 2011, с. 12–15].

Спираючись на дослідження науковців щодо впровадження робочих зошитів у навчальний процес, технологію їх створення та використання, нами розроблено і започатковано впровадження РЗДО, які є складовою навчально-методичного комплексу (НМК) курсу «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі».

Розроблені нами зошити є поліфункціональними і можуть використовуватись як під час проведення лекційних, семінарсько-практичних, лабораторних занять, так і в ході підготовки до них. Робочі зошити відповідають програмі курсу «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі» і відповідно до кількості модулів (та зручності користування) представлені у чотирьох частинах: «Робочий зошит з методики навчання грамоти», «Робочий зошит з методики навчання мовної теорії», «Робочий зошит з методики розвитку мовлення», «Робочий зошит з методики навчання літературного читання». Згадані модулі охоплюють 25 тем програми для вивчення протягом двох семестрів. Кожна тема розділу (модуля) представлена двома блоками: тестовим і практичним. Перший блок дає можливість перевірити рівень знань студентів шляхом відповідей на тестові запитання. Другий блок містить різноманітні вправи і сприяє формуванню відповідних умінь і навичок майбутніх фахівців.

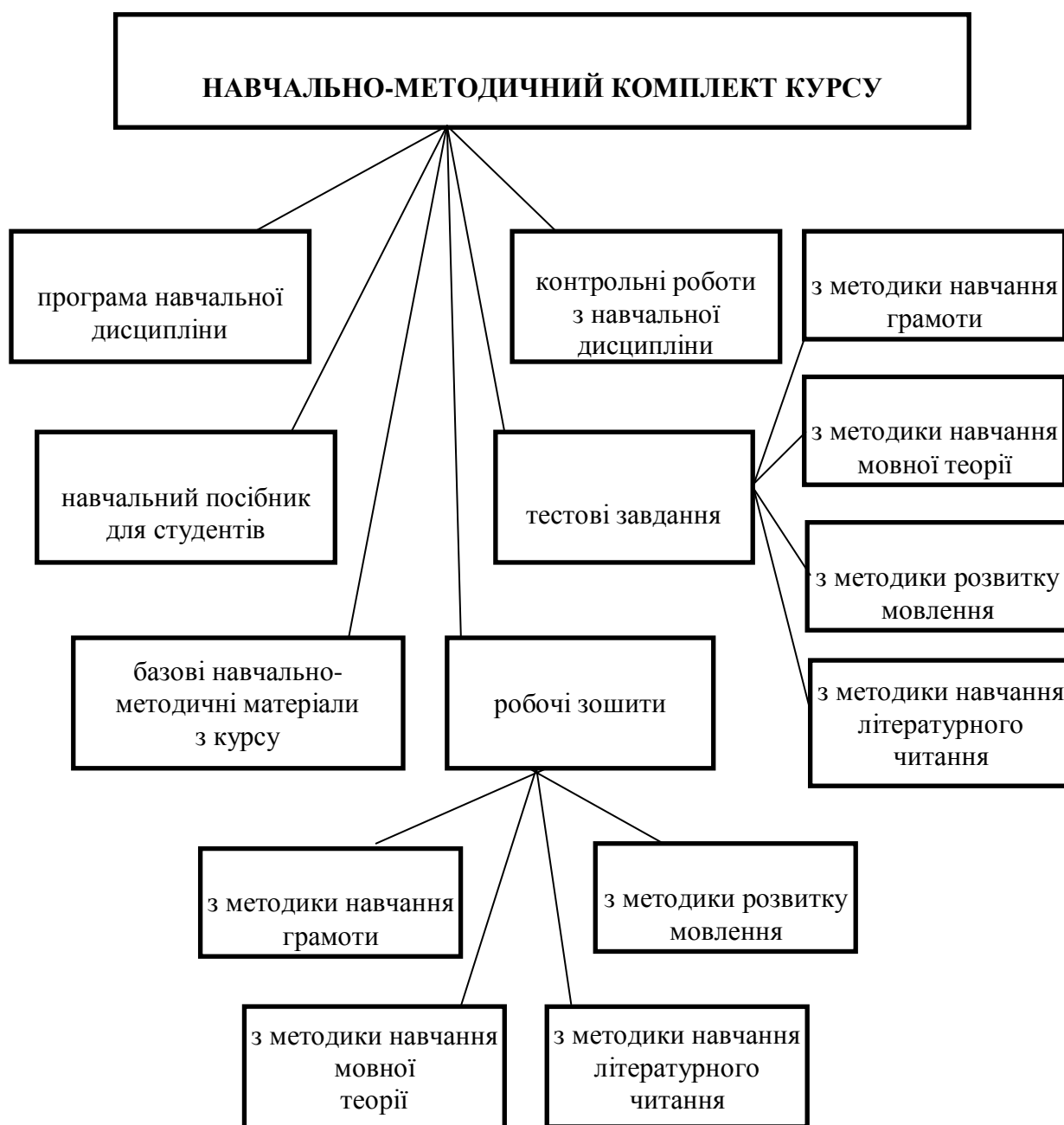

Рис. 1. Місце робочих зошитів у структурі НМК курсу.

З метою закріплення знань студентів, формування навичок і вмінь ми практикуємо дидактичні завдання різних рівнів складності. У РЗДО з методики навчання мовно-літературної освітньої галузі є завдання відтворювального характеру, репродуктивного і продуктивного.

Для перевірки рівня засвоєння студентами теоретичного матеріалу та їхньої готовності до виконання практичних завдань і

проходження тестового контролю після викладу теоретичного матеріалу у робочих зошитах подано завдання на зразок: доповнити запис, дописати визначення, заповнити таблицю чи схему тощо. Ці завдання *відтворювального характеру* допомагають здійснювати контроль за виконанням завдань студентами з боку викладача та виконують функцію самоконтролю студента.

Вправи *репродуктивного характеру* актуалізують отримані знання та виконуються в стандартних умовах за зразком з детальною інструкцією (наприклад, вибрати вказані вправи з пропонованих, дібрати з літератури завдання, виконати якийсь вид розбору тощо).

Вправи *продуктивні* (конструктивного характеру) потребують інтелектуальної і практичної дії, спрямованої на переосмислення, аналіз, синтез, систематизацію, узагальнення (вони передбачають конструювання різних варіантів відповідей, переформулювання тексту, відшукування неправильних відповідей та ін.). Вправи продуктивного типу (творчого, дослідницького характеру) вимагають найвищого рівня пізнавальної діяльності і самостійності студентів (наприклад, створити казку, скласти ребус або кросворд тощо).

Наведемо зразки деяких завдань².

I. Завдання відтворювального характеру.

– Доповніть запис.

Організація освітнього процесу у початковій школі здійснюється за Типовими освітніми програмами, розробленими під керівництвом

_____ та _____

– Напишіть визначення таких понять:

орфографія, орфограма, орфографічна дія, орфографічна навичка, орфографічна пильність, орфографічна грамотність, орфографічне правило.

– Заповніть таблицю, вказавши стилі мови, які відповідають сферам спілкування.

² Тут і далі наводяться приклади з посібників Н. А. Васильківської (див. [1], [2], [3], [4] у списку використаних джерел).

№	Сфера	Стиль
1	Побутового спілкування	
2	Наукового спілкування	
3	Суспільно-політична	
4	Офіційно-ділових відносин	
5	Мистецтва слова	

– Напишіть, які різновиди загадок ви знаєте.

II. Репродуктивні завдання.

– Напишіть тактування літер: а, г, и, і, л, н, р, с, у, я.

– На рівні учня 4 класу зробіть морфологічний розбір числівника *першим* у такому реченні: *Першим літнім місяцем є червень.*

Розбір числівника як частини мови

1. Аналізоване слово _____
2. Частина мови _____
3. Початкова форма _____
4. На яке питання відповідає? _____
5. З якими словами зв'язаний у реченні? _____
6. Яким членом речення є? _____

– Знайдіть у методичній літературі і выпишіть кілька вправ, спрямованих на:

- а) вироблення умінь керувати роботою дихального апарату;
- б) скорочення вдиху і продовження видиху;
- в) кероване дихання у процесі мовлення.

Підготуйтеся до проведення вправ зі студентами групи.

– Заповніть таблицю, написавши всі байки, які вивчаються у початкових класах (за підручниками О. Я. Савченко).

№	Клас	Прізвище автора, назва твору

III. Продуктивні завдання (конструктивного характеру).

– Побудуйте звуко-складові моделі слів: *маяк, день, літак, маля, гай.*

– Розв'яжіть методичну задачу.

Учитель запропонував дібрати споріднені слова до слова *гора*. Учень записав такі слова: *горіти, горе*. Що не зрозумів учень? Як допомогти йому?

– Проаналізуйте поданий нижче твір четвертокласника за критеріями оцінювання, запропонованими М. Р. Львовим.

Ліс восени

Заграв чудовими осінніми барвами ліс. На узліссі стоїть зарум'янина красуня горобина, а біля неї стоїть берізка. Вітер розчісує їй золоті коси. З могутнього дуба падають коричневі жолуді. У лісі стоїть засмучений клен. Тільки одна ялинка стоїть зелена. В небі чути сумний курликіт журавлів. Мені дуже подобається пора року осінь. (Тетяна З.)

– Складіть і заповніть таблицю «Типи і різновиди дитячих книг».

IV. Продуктивні завдання (творчого, дослідницького характеру).

– Напишіть свої міркування щодо того, як можна використати конструктор «LEGO» на уроках читання періоду навчання грамоти.

– Складіть і запишіть ребуси до службових частин мови, які вивчаються у початкових класах.

– Придумайте спеціальні ситуації (сценки, ігри, конкурси тощо), які можна використати для формування у молодших школярів формул мовленнєвого етикету.

– Поміркуйте, як можна використати лепбук на уроці роботи з дитячою книжкою у 3–4 класах.

Варто зазначити, що правильно розроблений робочий зошит може виконувати роль своєрідного портфоліо для майбутнього фахівця.

Пропоновані нами робочі зошити можна використовувати під час індивідуальної, парної, групової, колективної діяльності.

Отже, РЗДО з курсу «Методика навчання мовно-літературної освітньої галузі» може розглядатись як особливий дидактичний засіб, що забезпечує належну організацію навчальної діяльності студентів і денної, і заочної форм навчання, є ефективним для обох суб'єктів навчальної діяльності (викладача та студента) і відкриває широкі можливості й перспективи їх масового впровадження у ЗВО України.

Список використаних джерел

1. Васильківська Н. А. Робочий зошит з методики навчання грамоти: навч. посібник. Тернопіль: Вектор, 2019. 36 с.
2. Васильківська Н. А. Робочий зошит з методики навчання літературного читання: навч. посібник. Тернопіль: Вектор, 2019. 60 с.
3. Васильківська Н. А. Робочий зошит з методики навчання мовної теорії: навч. посібник. Тернопіль: Вектор, 2019. 44 с.
4. Васильківська Н. А. Робочий зошит з методики розвитку мовлення: навч. посібник. Тернопіль: Вектор, 2019. 40 с.
5. Кашинська О. Є. Робочий зошит як засіб візуалізації при підготовці фахівців готельно-ресторанної справи. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2716/1/Kashynska%20O.%20Robochyi%20zoshyt.pdf>
6. Лікарчук А. М. Технологія створення і використання зошитів з друкованою основою (на матеріалі хімії): автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2003. 20 с.
7. Майорова І. Г. Визначення та класифікація робочих зошитів. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vpo_2011_4_12.pdf
8. Майорова І. Г. Використання робочих зошитів як засобу підвищення ефективності професійної підготовки: метод. рекомендації. Донецьк: ІПО ІПП УМО, 2012. 38 с.
9. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учеб. пособие. М.: Народное образование, 1998. 256 с.
10. Ткальникова Д. М., Посохова І. С. Рекомендації щодо розробки робочих зошитів для інженерів педагогів. URL: <http://hero.uira.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4631/TkalnikovaPsochova.docx>
11. Упатова І. П. Робочі зошити як засіб і спосіб підвищення ефективності навчального процесу у ВНЗ. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2011. Вип. 26. С. 163–170. URL: <http://periodicals.karazin.ua/pedagogy/article/view/3602/3168>.
12. Химинець В. Оновлення початкової ланки освіти в контексті євроінтеграційної політики України. *Учитель початкової школи*. 2018. № 9. С. 3–5.
13. Эрганова Н. Е. Методика профессионального обучения: учеб. пособие для студ. высших учеб. заведений. М.: Академия, 2007. 160 с.